

6/6

Psykoanalys och politik

FÖR ADERTON ÅR SEDAN skrev jag under ovanstående rubrik två artiklar i Dagens Nyheter (1 och 8 april 1935) med redogörelser för psykoanalytiska inslag i den samhällsvetenskapliga debatten. Då jag ånyo tar upp ämnet skall jag först referera några huvudpunkter i dessa artiklar för att sedan beröra senare psykoanalytiska arbeten inom politiken.

På psykoanalytisk grund stående författare har med utomordentliga anspråk presenterat lösningar av politiska problem. De säger sig kunna uppvisa de "innersta" drivkrafterna i politiska skeenden, rörelser och personliga insatser; samhällsutvecklingen förklaras vara bestämd av i det undermedvetna verkande motiv, som blott psykoanalysens män kan fastställa. Har de rätt, blir huvudfordran på en samhällsforskare — liksom på litteraturhistoriker, filosofer osv. — att undergå en grundlig psykoanalytisk utbildning.

Redan Freud gjorde stort anlagda försök i denna genre. Enligt "Totem och Tabu" uppstår staten genom ett fadermord i urhorden, en med konstnärlig glans utvecklad fantasi, som Westermarck gjort sig besvär att smula sönder ("Freuds teori om Oedipuskomplexen"). I en serie föreläsningar, utgivna av dåvarande ordföranden i Internationella psykoanalytiska förbundet Ernest Jones (1924), har de psykoanalytiska föreställningarna generellt tillämpats på samhällsfrågor. Val och allmän rösträtt har — det är en av upptäckterna — införts som "medel att ge uttryck för undersåtars fiendliga känsla mot härskarna. Psykoanalytiskt kan ett val betraktas som ett sublimerat kungamord (i grunden fadermord) med syfte att sätta sig själv på tronen." Då president Wilson förlorade vid valet 1920 berodde detta på "svalet av impulser till fadermord". Jorden är en symbol för modern och därmed för en stark sexuell känsla; inflyttningen till städerna är alltså ett försök att komma ifrån denna primära sexuella impuls. Det analerotiska draget är en av kapitalismens och äganderättens grundvalar; då bankirer och finansmän arbetar för deflation visar de sig stå kvar på det analerotiska stadiet — de samlar pengar liksom barnet exkrementer. På ett par hundra sidor får man korta och säkra svar på det mesta.

Inte sällan skönjes ett samband mellan de psykoanalytiska konstruktionerna och extrem politisk radikalism. Det gäller att bli av med fadersbindningen, att, för att tala med den en gång berömda österrikaren Paul Federn, skapa "det faderlösa samhället" — och

på den tiden tycktes kommunismen med sin teori om statens försvinnande vara lämpad för ändamålet. Men flera författare går på en rakt motsatt linje. Enligt Behrendt (i Revue des Sciences Politiques 1933) är "en under normala tider levande normal människa fullständigt fri från radikalism". Det är en exceptionell libido eller, om man så vill, ett abnormt och vanskött oedipuskomplex som ligger bakom radikalismen — stundom också, enligt en anknytning till Adler, en i fulhet och småväxthet bottnande mindervärdighetskänsla. Kolnai sökte i sitt arbete "Psychoanalyse und Soziologie" (1920) hävda att en psykoanalytiskt upplyst person måste bli "liberalsocialist", dvs. snarast moderat socialdemokrat. Anarkismen är enligt denne forskare en embryonal rörelse, den bygger på en undermedveten längtan att återgå till moderlivet. Kommunismen kännetecknas av höggradig infantilism och uppvisar därjämte drag av autoerotik, bisexualitet och analerotik, vilket inte är goda tecken.

Till de mest berömda psykoanalytiska skrifterna i politik hör Wilhelm Reichs "Massenpsychologie des Faschismus" (1933), ett slags syntes av Marx och Freud. Den sexuella moralen uppstår i samband med den privata äganderätten och är ett medel för de härskande att genom sin "sexualpolitiska organisation, kyrkan" hålla proletariatet nere. Kommunismen måste därför söka få bort alla sexuella hämningar; annars kan inte borgarna besegras. Fascism och nationalsocialism arbetar i borgarklassens tjänst för sexualitetens undertryckande. Man måste emellertid vädja till sexualiteten även för att kunna bemästra den; detta görs exempelvis genom hakorsymbolen, som tydligt föreställer "två sammanslingrade personer" "Man får alltså anta att denna symbol . . . utövar stor rektelse på djupa, undermedvetna skikt av själslivet . . . Om symbolen därjämte framställs som en sinnebild för hederlighet och trohet är den också av värde för det moraliska jagets avvärijande strävanden och kan desto lättare accepteras."

*

En genomgång av senare litteratur på området ger knappast något nytt i det väsentliga; variationerna på det begränsade antal teman som står till buds är emellertid talrika och ibland roande.

Bland de många uppsatserna i Ernest Jones "Essays in Applied Psychoanalysis" (1951) skall jag blott beröra några få. Förhållandet

mellan England och Irland finns det en hel litteratur om, men Jones löser huvudproblemet på några sidor i "The Island of Ireland". Irland är en ö, det är det centrala. Ty idén om en ö förknippas "med idéerna om kvinna, jungfru, moder och livmoder, och alla dessa idéer smälter samman i den centrala föreställningen om en jungfrulig moders livmoder". Varje man vill i sitt innersta ha en jungfru till moder, vilket sammanhänger med det förkastande av fadern som är "en normal beståndsdel i det universella oedipuskomplexet". Därför har den irländska fosterlandskärleken (det är vanligt i psykoanalytiska inlägg att identifiera staten med fadern och fosterlandet med modern) en alldeles särskild kvalitet. Saken har komplicerats av Englands brist på förståelse; England har "våldtagit jungfrun Irland som om hon vore en sköka", i stället för att "uppvakta henne med anbud om en hederlig förbindelse". Därför uppfattas också Ulsters särställning som "en permanent våldtäkt".

I "Den konstitutionella monarkins psykologi" klarlägges den brittiska parlamentarismen. Folket får två fäder — en som inte gör något och som därför kan älskas och vördas utan inskränkning (kungen) och en som handlar och därför identifieras med den stränge faderns bild (premiärministern). På detta sätt blir alla nöjda, och revolutioner (fader-

mord) blir obehövliga, eftersom den besvärlige fadern kan av-sättas genom val. I "Quislingarnas psykologi" framträder en viss tvekan mellan skilda förklaringar. Det talas om identifikation av fadern och den fruktade främlingen under påverkan av dold homosexualitet, men också om en speciell form av sadism mot modern: "Förräderi tycks vara ett försök att sadistiskt överträda incestförbudet genom att våldtaga modern i stället för att älska henne."

Två författare, Ackerman och Jahoda, har i "Antisemitism and Emotional Disorder" (1950) psykoanalyserat antisemitismen. Analerotiska fixeringar konstateras, likaledes särskilt svårartade oedipuskomplex. Bevisningen består som vanligt dels i hänvisning till behandlade fall, dels och framför allt i allmänna resonemang utifrån det givna schemat av begrepp och kombinationer.

Bland mera allmänna arbeten är Money Kyrles "Psychoanalysis and Politics" och Glovers "War, Sadism and Pacifism". De visar bäst de oerhörda förhoppningar man fäster vid psykoanalysen. Glover vill göra krig omöjligt gentemot att alla människor underkastas psykoanalys. För att med säkerhet klargöra vad krig beror på måste emellertid förberedande experiment inom hela folk eller helst alla folk göras; för de större undersökningarna av denna art beräknas 100—1.000 år.

*

De ovan givna exemplen på psykoanalytisk samhällsvetenskap är inte särpräglade eller extrema. Alla skrifter av denna art som kunnat påträffas i svenska bibliotek har genomgåts. De som här inte nämnts är lika egenartade som de refererade. Bland de galenskaper som mänskligheten preterat bör den psykoanalytiska politiken få en liten respekterad plats.

Varför galenskaper? Det kan tyckas obehövt att utlägga den saken, men för ordningens skull bör några anmärkningar tillfogas. De mest närliggande kausalsammanhang lämnas obeaktade, och i stället tillgrips obevisade och obehövliga förklaringsgrunder. De föreställningar med vilka man arbetar kan begagnas nära nog hur som helst; oedipuskomplexet blir en nyckel till allt, till konservatism och radikalism, patriotism och förräderi. I själva verket lämnas den politiska utvecklingen — från vederbörandes egna utgångspunkter — totalt oförklarad; då exempelvis den engelska parlamentarismens genomförande säges bero på ändringar i faderskomplexet får man ingen antydning om hur dessa förändringar uppstått. Det hela blir en lek med analiser i stället för en utredning av sammanhang, en lek som gärna blir något trist genom att så få och tortriga tolkningar finns att tillgå. — Allt detta helt bortsett från att själva de individualpsykologiska utgångspunkterna ter sig tvivelaktiga eller fantastiska.

Psykoanalysens karaktär av frälsningslära framträder särskilt klart i dessa politiska skrifter. Allt gallet beror på vissa komplex, som psykoanalytikerna skall sanna eller undanröja, liksom religionerna velat slå ned synden, den världsliga framstegstanken de religioner som för folken vilse och marxismen de illusioner som samlats till värn för klassamhället. Vid angrepp försvarar man sig — liksom dr Sjövall häromdagen — med att många i alla fall tror på saken och främst med påståendet att de motspänstiga av någon defekt är hindrade att se ljuset. Prästerna talar om en ovilja att böja sig för Gud, de Marxtroende om att den sociala situationen hindrar lärans anammande, psykoanalytikerna om en ångest som skymmer blicken. Det är en avslöjande hållning.

HERBERT TINGSTEN

I diskussionen om psykoanalysen har tidigare publicerats artiklarna "Psykoanalytisk mytologi" (23/5) och "Ur psykoanalysens tankevärld" (27/5), båda av Olof Kinberg, samt "Professor Kinberg och psykoanalysen" (2/6) av Thorsten Sjövall och "Äventyrliga läror" (4/6) av Ingemar Hedenius.